

İSLAM YARGI HUKUKUNDA HÂKİMLİK MÜESSESESİ

Assoc. Prof. Dr. Rifat USLU

Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
rifatuslu@duzce.edu.tr

Öz

Modern anayasa hukuku açısından ele aldığımız zaman devletin fonksiyonları, yürütme (icra), yasama (teşri') ve yargı (kaza) olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır. Yargı sisteminin de bir takım unsurları vardır. Bu unsurlardan en önemlisi ise adaleti tevzi görevini ifa etmekle görevli hâkimdir. Biz bu çalışmamızda İslam Hukukuna göre, hâkimin atanması, hâkimde aranan şartlar ve bu görevi ifa ederken hâkimin dikkat etmesi gereken hususlar üzerinde durduk.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Yargı, Hâkim, Hüküm, Adalet.

JUDGESHIP IN ISLAMIC JUDICIAL LAW

Abstract

The functions of the state are collected under the three heading titles which are executive (icra), legislative (yasama) and judicial (kaza) powers in terms of modern constitutional law. There are some elements of judicial power, too. The most important of these elements is the judge whose duty is securing the justice. In this study, such subjects have been discussed according to Islamic Law; assignment of the judge, required qualifications of the judge and points to consider while the judge is working.

Keywords: Islamic Law, Judicial Power, Judge, Judgement, Justice.

Giriş

Modern anayasa hukukunda olduğu gibi, İslam hukukunda da devletin yürütme (icra), yasama (teşri') ve yargı (kaza) olmak üzere üç fonksiyonu vardır. İslam'da yürütmenin başı devlet başkanıdır. Devletin bütün işlerinden nihai olarak devlet başkanı sorumludur. Diğer görevliler onun adına, onu temsilen görev yapmaktadırlar.

Yasama (teşri'): İslami hükümlerin ve kaidelerin ilk iki kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetidir. İslam'da gerçek anlamda kanun koyucu Hz. Allah'tır. Hz. Peygamber de ilahi hükümleri tebliğ ve açıklamakla görevli olması itibarıyla Kur'an'ın mücmel bıraktığı veya hiçbir beyanda bulunmadığı konularda hüküm koyma yetkisine sahiptir. Kitap ve sünnetin nasları tefsire muhtaç veya herhangi bir konuda hüküm yoksa o noktada beşeri teşri'¹ bahis konusudur. Bu teşri' işini de içtihat derecesine ulaşmış ilim

¹ Teşri', yasa koymak demektir. Nass olmayan konularda, ülü'l-emr de bu görevi ifa eder.

adamlarından meydana gelen şura heyeti yapar. Eğer devlet başkanı da içtihadı ehil ise bu konuda şura üyeleriyle beraber bu görevi ifa eder.²

Adaletin tevzii, haklıya hakkını teslim, mahkemeye intikal eden anlaşmazlıkları halletmek, suçların tespiti ve gereken cezanın tayini, müflis, sefih ve ehliyetsizler üzerine velayet gibi hususları ifade eden yargı görevini de aşağıda üzerinde genişçe durulacağı üzere -hak ve adaletten başka hiçbir şeyin tesirinde kalmaksızın, hissi davranışlardan da uzak kalarak-devlet başkanı tarafından tayin edilen kadılar (hâkimler) yürütür.

I-Yargı

İslam hukukunda yargı iki kelime ile ifade edilmektedir. Bunlardan biri “kaza”, diğeri de “hüküm”dür. Bu iki kelimenin sözlük anlamları farklı da olsa, terim olarak aynı manayı ifade etmektedirler. Bunun içindir ki, Mecelle’de yargı usulüne yer verilen 16. Kitabın, kaza hakkında olduğu söylenirken, alt maddelerinde hâkimlik ve hükümden bahsedilmektedir.³

Çoğulu “akdiye” şeklinde gelen “kaza” kelimesi sözlükte, hükmetmek, amel etmek, vacip kılmak, açıklamak, fasl ve kat’ etmek, ölmek, katletmek, bir şeyi tamamlamak, ödemek, vasiyet etmek ve bir şeyi zamanında yapmak gibi manalara gelmektedir.⁴ Kur’an-ı Kerim’in değişik ayetlerinde, zikrettiğimiz manalardan herhangi birinde kullanıldığı görülmektedir. Yargı hukukunda genelde hüküm manasına kullanılır.

“Hüküm” (çoğulu: ahkam) kelimesi ise ihtilafları halletmek, emretmek ve men etmek gibi manalara gelmektedir.⁵ Verdiği hüküm ile zalimi, zulmetmekten men ettiği için hüküm verme işini yapan kişiye de “hâkim” denilmektedir. Hükmü, bir hukuk terimi olarak kısaca” anlaşmazlıkları halledip karara bağlama“ şeklinde tarif edebiliriz.

Ortaya çıkan anlaşmazlıkları ve davaları çözmek için yargılama yapmak ve karar vermek için görevlendirilen kişiye “kâdî”, verdiği karara “kaza”, kararın dayanak ve gerekçesine “tarik-i kaza”, kâdînin yargılama esnasında uymakla yükümlü olduğu kurallara “edebü’l-kazi”, kâdînin davaları dinlediği ve karara bağladığı mekâna da “meclisü’l-kaza” denir.⁶ İslam Hukuk literatüründe bir hâkimi göreve tayin işlemine de “taklid-i kaza” denir.

Yargılama usulüne dair bilgiler, klasik fıkıh kaynaklarında “âdâbü’l-kazi” veya “âdabü’l-Kaza” başlıkları altında ele alınır. Kavramda “edep” kelimesinin olması da manidardır. Çünkü “edep” güzel hasletler, güzel huylar demektir. Aşağıda da görüleceği gibi hâkimlik görevine getirilecek kişi her yönden örnek olacak özelliklere sahip olması gerekir.

² Fahreddin Atar, *İslam Adliye Teşkilatı* (Ankara,, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), 19-20.

³ Mecelle, 1792 md.

⁴ Mütercim Asım Efendi, *Kamus Tercümesi* (İstanbul, 1305), 4: 1135.

⁵ Ahteri, Mustafa b. Şemseddin, *el- Karahisari el-Ehtari, Ehtari Kebir* (İstanbul, 1322), Mütercim Asım Efendi, 4: 243.

⁶ Atar, Kaza md. Nası Aslan, *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri* (Adana, DİA, 2014), 2.

Ayrıca başlangıcından beri yargılama usulüne dair müstakil eserler de yazılmıştır. Hassaf (826/875), Taberi (335/946) ve Maverdi'nin (450/1058) “Edebü'l-Kazî”leri, el-Ezdi'nin (620/1223) “Tenbihü'l-Hukkam alâ Meâhizi'l-Ahkam'ı, İbn Ferhun'un (799/1397) Tabsiratü'l-Hukkam fî Usulî'l-Akdiye ve Menahici'l-Ahkam'ı, Tarablusi'nin 844/1440) Muinü'l-Hukkam fîma Yeteraddedü Beyne'l-Hasmeyni mine'l-Ahkam'ı ve İbn Şihne'nin 882/1477) Lisanü'l-Hukkam'ı bu alanda yazılan eserlerden bazılarıdır. Zamanımızda da İslam ülkelerinde yapılan çalışmalar yanında ülkemizde de akademik çalışmalar yapılmaktadır.⁷

A-Yargının Önemi

Yargının önemi, Hz. Ömer'in, Basra valisi Ebu Musa'l-Eşari'ye yazdığı ve İslam yargılama hukukunun temelini teşkil eden, fakihler arasında da “ Kitabu siyaseti'l-kaza” ismiyle meşhur olan mektubunda şöyle dile getirilmektedir. “ Şüphesiz kaza (yargı) muhkem bir farz ve uyulması gereken bir sünnettir”.⁸ Mülteka şerhi Mecmeu'l-Enhür'de de “ hak ile hükmetmek, farzların en kuvvetlilerinden ve Allah'a imandan sonra ibadetlerin en faziletlielerindendir”. Denilmektedir.⁹

İnsanlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların çözülmesi, hak ihlallerinin ortadan kaldırılması ve suç teşkil eden fiilleri işleyenlerin cezalandırılması bir arada yaşamının gerektirdiği bir zorunluluktur. Bir toplumda fertlere, ihlal edildiğini düşündüğü hakkını bizzat alma hakkının tanınması (ihkak-ı hak), kamu düzeninin bozulması ve anarşinin hâkim olmasıyla eş anlamlıdır. Bunun için de zayıfı koruyacak, haklıyı haksızdan ayıracak ve hakkı çiğnemen kimsenin hakkını sahibine geri verecek, suçluyu tespit edip onu cezalandıracak kamu otoritesine ve yaptırım gücüne sahip bir kuruma ihtiyaç vardır. Bu da yargı kuvveti ve kurumudur.¹⁰

Yargılama hukukunun toplum hayatı ve kamu düzeniyle çok yakın ilgisi vardır. Çünkü yargılama hukukunun amacı adaleti gerçekleştirmektir.¹¹ Bu amacından dolayı yargı terimi zamanla adalet kelimesiyle özdeşleşmiş ve yargı kurumu tabiri yerine adalet kurumu tabiri kullanılmıştır. ¹² Peygamberlerin gönderiliş gayelerinden biri de adaleti tesis etmek ve insanlar arasında meydana gelen haksızlıkları ortadan kaldırmak olduğu için Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberler yargı görevini yerine getirmişlerdir. Allah'ın Hz. Âdem'e

⁷ Araştırmacılara kolaylık olması için birkaç eseri burada vermenin yararlı olacağı kanaatindeyim. Ali Himmet Berki'nin, *İslam Şariatında Kaza (Hüküm ve Hâkimlik) Tarihi ve İfta Müessesesi*, Fahreddin Atar'ın, *İslam Adliye Teşkilatı*, Abdülaziz Bayındır'ın, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, Hasan Tahsin Fendoğlu'nun, *İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı Bağımsızlığı ve Nasi Aslan'ın, İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*.

⁸ Kasani, Alaaddin Ebu Bekr b. Mes'ud, Bedaiu's-Sanai' fî tertibi's-Şerai' (Beyrut, 1988), 9: 117.

⁹ Damad, Şeyhzade Abdurrahman b. Şeyh Muhammed b. Süleyman, *Mecmeu'l-Enhur*, (İstanbul, 1308), 2: 143.

¹⁰ Atar, DİA, Kaza, md.

¹¹ Abdüsselam Arı, *Hz. Ömer'in Ebu Musa el-Eşari'ye Gönderdiği Mektubun Yargılama Hukuku Açısından Analizi* (İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2003), 2: 89.

¹² Atar, DİA, Kaza, md.

halifelik görevi vererek, O'na adaleti gerçekleştirme gibi bir sorumluluk yüklediği “ Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi”¹³ ayetiyle haber verilirken, Hz. Davud’a da “Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Heva ve hevese uyma, sonra seni Allah’ın yolundan saptırır.”¹⁴ Buyurarak yürüttüğü yargı görevinin önemini ifade etmiştir. Hz. Peygambere de “ Allah’ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!”¹⁵ Buyurarak, Hz. Peygamber’den peygamberlik vazifesinin yanında yargı işlerini de hakkaniyetle yerine getirmesini istemiştir.¹⁶ Hz. Peygamber de başlangıçta yargı görevini bizzat kendisi yönetirken, daha sonraları sahabeden bazılarını yargı faaliyetlerini yürütmek için değişik şehirlere göndermiştir.

B-Yargının Meşruiyeti

Yargının meşruiyeti Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir.¹⁷ Kur’an-ı Kerim’de buna delalet eden birçok ayet mevcuttur. Bunlardan bir kısmı daha önceki peygamberlerden bahsederken, Allah’ın onlara verdiği talimatları anlatan ayetlerde geçer. Bir kısmı da Allah’ın bizzat Hz. Peygambere verdiği emirlerde bulunur. Konu ile ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz.

“(Sana şu talimatı verdik): Aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah’ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına bela etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.”¹⁸

“Allah’ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitabı hak ile indirdik: hainlerden taraf olma.”¹⁹ Görüldüğü gibi her iki ayette de Hz. Allah Peygamber’e insanlar arasında Allah’ın ayetleri ile hükmetme vazifesini vermektedir.

İslam hukukunda hükümlerin dayandığı ana prensiplerden birisi de şüphesiz adaletin gerçekleştirilmesidir. Kur’an’da da adalet kavramına sık sık yer verilmektedir. Adaleti emreden ayetler de doğrudan yargının meşruiyeti ile ilgilidir.

“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”²⁰

¹³ Bakara, 2/30.

¹⁴ Sad, 38/24.

¹⁵ Nisa, 4/105.

¹⁶ Aslan, s.7.

¹⁷ Damat, 2, 143; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul, 1970), 8: 210.

¹⁸ Maide, 5/49.

¹⁹ Nisa, 4/105.

²⁰ Nahl, 16/90.

“Allah size, mutlaka emaneti ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.”²¹

“Ey insanlar! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana babanız ve akrabanız aleyhine de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, бүкер (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”²² Ayetle, insanları adaletten ayıran iktisadi, sosyal, psikolojik sebeplerin hepsi sayılarak insanlar uyarılmış, hükmeden veya şahitlik eden kimsenin yalnızca Allah korkusunun tesiri altında hareket etmesi telkin edilmiştir.²³ Derinlemesine düşündüğümüz zaman ayet-i kerime, yargı hukukunun birçok meselesine kısaca işaret etmektedir.

Yargının meşruiyeti sünnet ile de sabittir. Hadis külliyatına baktığımız zaman konu ile ilgili birçok hadise rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber bizzat kendisi yargı görevini icra ettiği için hadis kitaplarında Hz. Peygamberin uygulamalarına yer verildiği gibi zamanla etrafa gönderdiği görevlilere verdiği talimatlar, adil hüküm verenlere övgüyü, yanlış yapanlara da yergiyi ifade eden hadisler de mevcuttur. Burada konu ile alakalı olarak iki sahabenin kadı olarak gönderilirken Hz. Peygamber ile aralarında geçen konuşmalarını nakletmenin yeterli olacağı kanaatindeyim.

Hz. Ali, Yemen’e kadı olarak gönderilişini şöyle anlatır.

“Allah’ın Resulü beni Yemen’e kadı olarak gönderirken ben O’na şöyle demiştim:

“Ey Allah’ın Rasulü! Beni gönderiyorsun, fakat benim yaşıma küçük ve kadılıkla ilgili bilgim de yok.

Bunun üzerine şu cevabı verdi:

-Allah senin kalbine hidayet eder, konuşmanı güçlendirir. Önüne iki hasım oturduğu zaman birini dinlediğin gibi öbürünü de dinlemeden karar verme. Böyle davranman doğru hüküm vermen için en uygun olanıdır.

Hz. Ali diyor ki: “Kadılığa devam ettim, o günden sonra hiçbir hükümde şüpheye düşmedim”²⁴

Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel’i Yemen’e kadı olarak gönderirken aralarında, bir hâkimin hüküm vermede takip edeceği usulü en güzel şekilde anlatan şu konuşma geçmiştir.

²¹ Nisa, 4/58.

²² Nisa, 4/135.

²³ Hayreddin Hayreddin v. dğr. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010), 99.

²⁴ Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş’as es-Sicistani, *Akdiye*, 6. Sünen, 1992, akdiye, 6.

-Sana bir dava getirildiğinde neye göre hüküm vereceksin?

-Allah'ın kitabıyla

-Allah'ın kitabında bulamazsan?

-Allah Resulünün sünneti ile

-Allah'ın kitabında ve Resulünün sünnetinde bulamazsan?

-Kendi Rey'ime göre içtihat ederim ve vazgeçmem.

Bunun üzerine Allah Resülü, elini onun göğsüne koyarak şöyle dedi.

-Peygamberinin elçisini, Peygamberinin razı olduğu cevaba muvaffak kılan Allah'a hamdolsun.²⁵

Ali Himmet Berki, İslam yargılama usul ve esaslarına dair prosedürün İslam yargı tarihinde çok erken dönemde başladığını ifade ederek şöyle der. “Ta bidayetden itibaren Müslümanlarda görülen bu yüksek şuur ve idrak, şüphe yok ki İslam feyzinin eseridir. Bu zatlar, ne hukuk ilmi ne muhakeme usulü tahsil etmişlerdi. Onların yegâne idrak ve irfan membaları Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye idi. Asr-ı Saâdet ve Hulefây-ı Raşidîn devrindeki âlimler ve kadıların fetva ve hükümlerine bakıp hayran olmamak kabil değildir. Cahil bir muhitte az bir zaman içine görülen bu nûr-i irfan elbette ilâhîdir.”²⁶

Aşağıda hâkimlik görevinin önemi, hâkimin dikkat etmesi gereken hususlar ele alınırken de ilgili hadislerle yer verileceği için, yargının meşruiyetine delalet eden yukarıda verdiğimiz iki hadisle iktifa ettik.

Yargının meşruiyetine icma-ı ümmet de delalet eder. Çünkü İslam'ın ilk gününden zamanımıza kadar hiçbir âlim buna itiraz etmemiş bilakis bu kurumun gerekliliği üzerinde ittifak etmişlerdir. Hz. Peygamber bizzat kadılık görevini yaptığı gibi Hulefa-i Raşidin de bu görevi ifa etmiş ve değişik beldelere kadılar görevlendirmişler ve onlara, görevi ifa konusunda yol göstermişlerdir. Verilen bu talimatlar İslam yargı hukukunun esasını teşkil etmiştir. Özellikle de Hz. Ömer'in, Ebu Musa el-Eşari'ye gönderdiği mektup, İslam yargı hukukunun çekirdeğini oluşturmuştur. Yargının önemini, duruşma sırasında uyulması gereken kuralları, ispat vasıtalarını, taraflar arasında sulh ve şartlarını, kanunların yorumlanması ve boşlukların doldurulması, hatalı kararların tashihi, yargı kararlarını uygulamanın önemi, yargı kararlarının mahiyeti ve yargı bağımsızlığı²⁷ gibi yargı hukukunun temel ilkelerini özetleyen bu mektubun tercümesine, önemine binaen burada yer vermek istiyoruz.

²⁵ Ebu Davud, Akdiye, 11; Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen* (İstanbul, 1992), Ahkâm, 3.

²⁶ Ali Himmet Berki, *İslam Şeriatında Kaza (Hüküm ve Hâkimlik) Tarihi ve İfta Müessesesi* (Ankara, 1962) 10.

²⁷ Arı, 89 dv.

Hız. Ömer mektuba besmele ile başlamakta, mektubun kendisi tarafından Ebu Musa el-Eşari'ye gönderildiğini ifade edip selam verdikten sonra şöyle devam etmektedir.

“Konuya gelince: Şüphesiz yargı, sağlam bir farz ve uyulması gereken bir sünnettir. Sana bir dava getirildiğinde onu iyice anla. Sana göre haklı haksız ortaya çıkınca hükmü uygula. Çünkü uygulanmayan bir hükmü konuşmanın bir faydası yoktur.

Mahkemede kendilerine yer vermekte ve onlara bakışında insanlar arasına eşit davran ki, güçlü olan, kendisini koruyabileceğin ümidine girmesin, zayıf olan da senin adaletinden ümitsizliğe düşmesin.

Beyyine (delil) getirmek davacıya, yemin ise davalıya düşer.

Haramı helal, helalı haram kılmadıkça insanlar arasında sulh yapmak caizdir.

Dün verdiğin, sonra üzerinde tekrar düşünüp doğruya ulaştığın bir karar, seni hakka dönmekten men etmesin. Çünkü hakkı hiçbir şey iptal edemez. Bil ki, hakka dönmek, batılda ısrardan daha hayırlıdır.

Kitap ve sünnette hükmü bulunmayan ve vicdanen kesin bir kanaata ulaşmadığın davaları iyice incele ve anlamaya çalış. Emsal olayları araştır ve benzerlikleri bulmaya çalış. Sonra bunları birbirine kıyas et. Ulaştığın sonuçlar içinde Allah katında en sevimli ve senin kanaatına göre hakkaniyete en yakın olan hükmü ver.

Bir hak iddia eden kimseye iddiasını ispat edebilecek kadar süre tanı. Eğer delil getirirse hakkını alır. Getiremezse aleyhine karar verirsin.

Müslümanlar şahitlikte adil kabul edilirler. Ancak haddi gerektiren bir suçtan dolayı celde cezası infaz edilen, yalancı şahitlik yaptığı görülen, akrabalık veya vela bağı ile birbirine yakın olanlar hariç. Şüphesiz Allah sırları bilmeyi üzerine almış ve delillere dayanarak hüküm verdiğiniz takdirde sizde sorumluluğu kaldırmıştır.

Hak arama yerlerinde öfke ve hiddetten, işlerin çokluğundan sıkıntıya girip garip davranışlarda bulunmaktan, taraflara eziyet etmekten sakın. Zira Allah bunlara katlanmaya karşılık mükâfat verir ve ahiret azığını güzelleştirir. Kimin Allah'la kendi arasındaki ilişkileri iyi olursa, Allah da onun diğer insanlarla olan ilişkilerini düzeltir. Kim de Allah'ın her şeyi bildiğini görmezden gelip, dünyevi amaçlar için insanlara şirin görünmeye çalışırsa Allah onu rezil eder. Çünkü Allah kullarından, sadece kendisi için ihlasla yapılan amelleri kabul eder. Sen Allah'ın dünyada vereceği rızık ve ahirette rahmet hazinelerinden ihsan edeceği mükâfatı tahmin bile edemezsin. Selam.²⁸

²⁸Kasani, 9, 117;Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsut* (İstanbul, 1983), 16: 60 vd. Mektubun tercümesinde, Arı'nın makalesinden ve Aslan'ın kitabından istifade edilmiştir.

Akıl da yargının meşruiyetine delalet eder. Çünkü yargı insanların ihtiyaç duyduğu önemli bir merci ve gerekli bir kurumdur. Zira insan yaratılışı gereği akıl ve vicdana sahip olduğu gibi, doğasında gizlenmiş olan menfaatine düşkünlük, cimrilik, egoistlik, kin, haset ve ihtiras gibi kötü hasletlere de sahiptir. Bu itibarla insanlar arasında birbirlerinin haklarına yönelik ihlal ve tecavüzlerin olması kaçınılmazdır. Ortaya çıkan husumet ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması, hak ihlallerinin önlenmesi ve suçluların cezalandırılması, toplum halinde beraber yaşamanın bir gereğidir.

C-Yargının Bağımsızlığı

Yargı bağımsızlığı, mahkemelerin yargı faaliyeti esnasında hiçbir etki altında kalmadan hüküm vermeleri demektir. ²⁹ Hâkimlerin bağımsızlığı da, yargı bağımsızlığının en önemli şartıdır. Yargı bağımsızlığı, hukuk devletinin bir parçasıdır, kurucu unsurudur. Bir ülkede, yasama ve yürütme, yargı denetimine tabi ise, o ülke hukuk devleti olur. Kişi güvenliği, bağımsız yargı ile sağlanır. ³⁰ Hâkimin bağımsızlığı, kendisi için hem hak, hem de görevdir. Hâkime bu hakkı İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnet vermiştir. Zira her iki kaynakta da adalet kavramı üzerinde titizlikle durulmaktadır. Adaletle hükmetmek, yönetmek ülü'l-emrin görevleri arasındadır. Hiçbir idareci, hâkime müdahale edemez. Sultan, halk adına hâkimi tayin eder, ancak azlini gerektirecek bir sebep olmadıkça onu azledemez. İslam yargı tarihinde, halifelerin yargılandığı, hâkimlerin halifenin emrini geri çevirdiği, halifenin şahitliğini kabul etmeyebildiği, halifenin tezkiyesini benimsemeyebildiği görülmektedir. ³¹

Yargı bağımsızlığı, hâkimin keyfi hareket etmesi değil, hiçbir makam veya kişinin yargıya müdahale etmemesi, hâkimlerin bağlı oldukları hukuki esaslara ve vicdani kanaatlarına göre hüküm vermesidir. ³²“Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Heva ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.”³³ ayeti ifade etmeye çalıştığımız yargı bağımsızlığını açık bir şekilde anlatan ayetlerdendir.

II-Hâkimlik

Yargı hukukunun en önemli unsuru şüphesiz hâkimliktir. Bu bakımdan, aşağıda da üzerinde durulacağı üzere hâkimlik mesleğinin icra edecek hâkimde bir takım vasıfların bulunması gerekir. Tarihi açıdan bir inceleme yapılacak olursa bütün hukuk sistemlerinde,

²⁹ Hasan Tahsin Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı Bağımsızlığı Anayasa Hukuku Tarihi açısından Mukayeseli Bir İnceleme* (İstanbul, 1996), 30.

³⁰ Fendoğlu, 33.

³¹ Fendoğlu, 36.

³² Ferman Demirkol, *Yargı Bağımsızlığı* (İstanbul, 1991), 45; Aslan, 154.

³³ Sâd, 38/26.

hâkimlerde belirli vasıfların aranmakta olduğu görülecektir. Bu vasıfları sınırlandırmak mümkün değildir. Vasıflar zamana göre farklı kavramlarla ifade edilebileceği gibi, değişkenlik ve artış da gösterebilmektedir. Bu itibarla ilgili vasıflar hakkında hukuk kaynaklarında farklı sonuçlara varılabilmektedir. Biz de bu başlık altında İslam Hukukuna göre hâkimliğin önemi, hâkimde aranan şartlar ve hâkimin hüküm verirken dikkat edeceği hususlar üzerinde durulacaktır.

A-Yargının Unsurları

Kaynaklarda yargının, aralarında “hâkimliğin” de bulunduğu altı unsurundan bahsedilir.³⁴ Biz bu başlık altında bu unsurlara kısaca bir göz atılacaktır.

1-Hüküm: İslam Amme hukukunda hüküm kelimesinin biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki manası vardır.

Geniş anlamda hüküm kelimesi, devlet idaresini, çeşitli kararları ve mahkeme sonucunda verilen kararı ifade etmektedir. Bu durumda hüküm kelimesi, kaza kelimesinin ihtiva ettiği manaları da içerisine aldığı için ondan daha geniştir. “El-Ahkamu’s-Sultaniyye ve Nizamü’l-Hüküm fi’l-İslam” gibi adlarla yazılan kitaplarda hüküm kelimesi, geniş manada kullanılmıştır.

Dar manada hüküm kelimesi, hâkimin hükmü ve mahkeme kararı manasını ifade etmektedir. Bu mana, hüküm kelimesinin en dar manasıdır. Bu manada kullanıldığı zaman hüküm kelimesi, kaza kelimesiyle eş anlamlıdır. Mecelle’de de hüküm kelimesi, dar anlamı olan mahkeme kararı manasıyla anılmış ve ona göre tarif edilmiştir.³⁵ Mecelle 1786 Maddesinde “Hüküm, hâkimin muhakemeyi kat’ ve hasm eylemesidir”³⁶ şeklinde tarif edilmiştir.

Dar anlamında kullanılan hüküm kaza-i istihkak ve kaza-i terk olmak üzere iki kısımdır.

a-Kaza-i istihkak: davacının haklı çıkması halinde verilen hükümdür. Hâkimin, “hükmettim, iddia olunan şeyi bu kimseye ver”, gibi sözlerle uyuşmazlık konusu hakkı davacıya ödemesi hususunda davalıyı hükümlü tutmasıdır.³⁷ Burada dava, ya şahitlerle veya davalının ikrarı yahut yeminden kaçınması ile ispat edilmiştir.³⁸

b-Kaza-i terk: Davacının iddiasını ispat edememesi halinde verilen hükümdür. Hâkim, ”hakkın yoktur, münazaadan memnu ’sun”, gibi sözlerle davacıyı niza’dan men eder.³⁹

Kaza-i istihkak ile dava kesin hüküm halini alır. Artık, yeni bir olay söz konusu olmadıkça aynı konuda dava açılmaz. Kaza-i terk, kesin hüküm değildir. Davacı davasını

³⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürarü’l-Hukkam Şerhu Mecelleti’l-Ahkam* (İstanbul, 1330), 4: 656; Fahreddin Atar, *Fıkıh Usulü* (İstanbul, 1988), 334.

³⁵ Atar, s.334.

³⁶ Mecelle, 1786.

³⁷ Mecelle, 1786; Ali Haydar, 4/659.

³⁸ Damad, 2/253.

³⁹ Mecelle, 1786; Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Usulü (Osmanlı Devri Uygulaması)*, (İstanbul, 2015), 137-138.

ispat etme imkânı bulduğunda dava açıp ispat ederek mahkemeden lehine hüküm çıkmasını sağlayabilir.⁴⁰

2-Hâkim veya kadı: İnsanlar arasında meydana gelen ihtilafları, usulüne uygun olarak çözmek üzere yetkili makamlar tarafından tayin edilen kimsedir.⁴¹ Mecelle 1785. Maddesinde de şöyle tarif edilmektedir. Hâkim, beynennas vuku bulan dava ve muhasameyi ahkâmı meşruasına tevfiқан fasl ve hasm için taraf-ı sultaniden nasb ve tayin buyurulan zattır”.⁴² Ancak hâkim tabiri, kâdî tabirinden daha geneldir. Çünkü hâkim ünvanı, kadıya verildiği gibi veliyyü’l-emre de verilir.⁴³

3-Mahkûmun aleyh: Aleyhine karar verilen taraftır.

4-Mahkûmun leh: Lehine karar verilen kimsedir.

5-Mahkûmun bih: Hüküm konusu şey, yani hâkimin mahkeme sonucunda hükmettiği şeydir.

6-Tarik-ı kaza: Hâkimin hükme varma yoludur. Hâkimin hükmüne mesnet olan adli delillerdir. Buna hükmün mesnetleri, hükmün sebepleri de denir. Hâkimin hükmüne mesnet olacak adli delillerin başlıcaları; şehadet, ikrar, yemin, yeminden nükûl, kasame, karine-i katia ve ilmü’l-kadî⁴⁴ olmak üzere yedidir.⁴⁵

B-Hâkimliğin Önemi

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, hâkimlik yargı sisteminin en önemli unsurudur. Kur’an-ı Kerim’de kadı kelimesi “hükmünü, sözünü geçiren” manasına sözlük anlamıyla bir yerde⁴⁶ hâkim kelimesinin çoğulu olan hukkam da “uhdesinde yargı yetkisi bulunan yöneticiler” anlamında yine bir yerde⁴⁷ kullanılmıştır.

İhtiyaç ve şartlar böyle ulvi bir görevi zorunlu kılmıştır. Geçmişte bu meslek peygamberler, halifeler ve büyük âlimler tarafından yerine getirilmiştir. Hz. Peygamber, Ebu Bekir ve Hz. Ömer başta olmak üzere bütün halifeler, bu görevi bizzat icra etmişlerdir.

⁴⁰ Bayındır, s.137-138.

⁴¹ Atar, s.334.

⁴² Mecelle,1785.

⁴³ Atar, s.334.

⁴⁴ Şehadet: Bir kimsenin bir şahısta olan hakkını ispat etmek için şehadet lafzıyla hâkimin ve karşı tarafın huzurunda vuku bulan doğru ihbardır.

İkrar: Bir kimsenin kendisiyle ilgili olup, başkasına ait bulunan bir hakkı haber vermesidir.

Yemin: Bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah’ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesidir.

Yeminden nükûl: Davacı ya da davalının kendisine yöneltilen yemine yanaşmaması, yemin etmekten kaçınmasıdır.

Kasame. Katili meçhul olan ve üzerinde katl eseri bulunan bir maktûlün bulunduğu mahal ehalisinden seçilen elli kimsenin, onu öldürmediklerine dair yemin etmeleridir.

Karine-i katia: Çok güçlü karine, kesin bilgi sınırına ulaşan emare.

İlmü’l-kadî: Bir konu hakkında kadînin bilgisi.

⁴⁵ Ali Haydar, 4/556.

⁴⁶ Taha,20/72.

⁴⁷ Bakara, 2/188.

Hâkimlik görevine atanan ve adil davranan kimse Hz. Peygamberin bir hadisinde ifade edildiği gibi Allah'ın gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah'ın gölgesinde gölgelenir.⁴⁸

Hz. Peygamber, hâkimlik mesleğinin ehemmiyetine binaen şöyle buyurmuştur. “ Müslümanlar arasında hâkimlik yapmak isteyip, bu göreve atanan kimse hükmünde adil davranırsa ona mükâfat olarak cennet vardır. Şayet haksız davranırsa onun yeri cehennemdir”⁴⁹ Bu görevi hakkıyla yerine getiren hâkimleri öven, haksızlık yapanları da yeren hadislere, hadis külliyyatı geniş yer vermiştir. Biz sadece bu iki hadise yer vermekle iktifa etmek istiyoruz.

Bu görevin, sorumluluğunun büyük, mükâfatının da yüksek olması itibariyle bu göreve talip olmak veya verildiğinde kabul etmemenin caiz olup olmaması fukaha arasında tartışma konusu olmuştur. Biz bu tartışmalara girmeden, hâkimlik görevini yerine getirmenin farzı kifaye⁵⁰ olduğunu ifade edip, hâkimlik görevini üstlenmenin hükmü ile alakalı olarak fıkıh kitaplarında yer alan durumları zikretmekle yetineceğiz.

Mecelle'nin de aralarında bulunduğu kaynaklarda hâkimlik görevini üstlenmenin hükmü hakkında beş durum zikredilir.

1-Vacip olması: Bir kişinin kendisinden başka o göreve ehil bir kimse olmayınca, o kimseye hâkimliği kabul etmesi vacip olur. Zira böyle bir kişinin kabul etmemesi, hakkın zayi olmasına ve bu görevin ehil olmayan bir kişiye verilmesine sebep olur. Bu durumda o kimse üzerine hâkimliğin kabulü vacip olduğu gibi veliyyü'l-emir tarafından görevi kabul etmeye zorlanabilir.

2-Mustehap olması: Kendisinden başka hâkimlik görevine ehil insanlar bulunmakla beraber, kendisi diğerlerinden daha ehil ise, o kişinin hâkimliği kabulü müntahaptır.

3-Muhayyer (mubah) olması: Kendisinden başka, hâkimliğe ehil kimseler bulunup, hepsinin durumu ehliyetle eşit ise bu takdirde yapılan teklifi kabul edip-etmemekte muhayyerdir. Birinin kabul etmesi, diğerlerinden vücubu kaldırır.

4- Mekruh olması: Bir kişi hâkimlik yapmaya ehil, ancak kendisinden daha üstün birisi varsa böyle birinin hâkimliği üstlenmesi mekruhtur.

5- Haram olması: Bir kimse hâkimliği yerine getirmekten aciz olduğunu, bu göreve getirildiği takdirde adalete riayet edemeyeceğini biliyorsa o kimsenin hâkimlik görevini kabul etmesi haramdır.⁵¹

⁴⁸ Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, (İstanbul, 1992), Hudud, 19.

⁴⁹ Ebu Davud, *Akziye*, 2.

⁵⁰ Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletühü* (Dımeşk, 1987), 6: 461.

⁵¹ Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdüd, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar* (İstanbul, 1989), 258. ;Damad, 2: 143; Ali Haydar, 4: 656.

C-Hâkimlik İçin Aranılan Şartlar

Hâkim, yargılama görevinin yürüten asıl memur olması itibariyle hâkimlik makamı çok önemli bir makamdır. Bunun için de tarih boyunca bu makama getirilecek kişilerde bir takım vasıflar aranmıştır. Bu vasıfların başlıcaları şunlardır.

1-Hâkim, yerli yerinde karar verebilen, anlayışlı, doğru ve güvenilir, şahsiyet sahibi ve sağlam iradeli olmalıdır.⁵²

Bu vasıf Mecelle madde 1792 de, "Hâkim: hakîm, fehîm, müstakîm ve emîn, mekîn, metîn olmalıdır" şeklinde ifade edilir.

Hukukçu Suat ŞAHİN, yazdığı bir makalede, Mecelle'nin bu maddesini kaydettikten sonra ilgili vasıfları sırasıyla ele alarak açıklamıştır. Öneme binaen bir hukuk adamının yaptığı bu açıklamayı burada almanın yerinde olduğu inancındayız.

"Hâkim; âlim, bilgin, haklı ve haksız ayırıp hak ve adalet üzere hükmeden, hikmetli, hikmet uzmanı, herkesçe bilinmeyi bilen, iş ve emirleri hikmetli ve yanlışsız olan, adil ve akıllı.

Fehîm; akıllı, zeki, anlayışlı. Hâkim hukuk kurallarını çok iyi anlamalı, kavramalı ve bilmelidir.

Müstakîm; doğru, eğri olmayan, namuslu, dik, hilesiz, temiz, dürüst.

Emîn; emniyetli, kendisine inanılan, itimat edilen, güvenilir. Sağlam, tehlikeden uzak, güvenlik altında, kendisine emanet edilebilen kişi, inanılır. Mecelle'de Müstakim ve Emin kavramları yan yana ve birlikte belirtildiğinden bu hüküm uyarınca, hâkim doğru, güvenilir dürüst ve edepli biri olmalıdır.

Mekîn; vakarlı, temkinli, yerleşmiş, oturmuş, sakin. Nüfuzlu, iktidar sahibi, ağırbaşlı, kuvvet ve şeref sahibi.

Metîn; sağlam, kendine güvenilir olan, metanet sahibi, sert, asık suratlı olmama, yani güler yüzlü ve tatlı sözlü. Bu hüküm, hâkimlerin iç dünyasının olumsuzluklarından ve her türlü dış etkiden uzak kalarak sağlam iradeli olması gerekir şeklinde anlaşılabilir."⁵³ Mecelle'nin ilgili maddesi ve maddeye yapılan bu açıklama ideal bir hâkimde bulunması gereken özellikleri en güzel bir şekilde anlatmaktadır

2- Hâkimin tam bir temyiz kudretine sahip olması şarttır. Hâkimliğe ehil olmak için şehadete ehil olması gerekir. ⁵⁴ Binaenaleyh çocuğun, bunağın, kör, dilsiz ve tarafların yüksek sesle konuşmalarını işitemeyecek derecede sağır olanların hâkimliği caiz değildir. ⁵⁵

⁵² Bayındır, 108.

⁵³ Suat Şahin, (Tarihten Günümüze Hâkimin vasıfları, *Ahlak ve Adabı*), Akademi Kürsü Dergisi (2017), 2: 59.

⁵⁴ Neseî, Abdullah b. Ahmed, *Kenzü'd-Dekaik*, (Beyrut, 2010), 82; İbn Abidin, Muhammed Emin Ömer b. Abdülaziz, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, (Beyrut, tsz), 4: 298.

D-Hâkimlikte dikkat edilmesi gereken kurallar

Hâkimin, makamını ve şahsiyetini koruyabilmesi için aşağıda verilecek kurallara uyması gerekmektedir.

1-Hâkim, mahkeme esnasında kendisi için alış-veriş yapmaktan, taraflardan biri ile veya başkasıyla şaka yapmak gibi, makamın saygınlığını yok edecek fiil ve hareketlerden kaçınmalıdır. Zira Hz. Ömer, Kadî Şüreyh'i kadı olarak tayin ettiği zaman alış-veriş ile meşgul olmamasın ve rüşvet almamasını şart koşturmuşur.⁵⁶ Esasen, devletten maaş alan bir hâkimin, mahkeme dışında da alış-veriş yapmaması uygun olur. Bu gibi işlerini yürütmek üzere güvendiği bir kişiyi görevlendirmeli, bu kişi de hâkim adına alış-veriş yaptığını söylememelidir. Çünkü halk, hâkime sattıklarını ucuza satmaya ve ondan aldıklarını da pahalı almaya yönelerek onun kendisine meyletmesini sağlayabilirler.⁵⁷

2- Hâkim, taraflardan hiç birisinin hediyesini kabul etmez. Hâkimin hediye kabul etmesi, hediye verene karşı bir eğilim doğurur. Bundan dolayı bir kimseye, kamu görevlisi olması sebebiyle verilen hediye almamak haramdır.⁵⁸ Hadis kaynaklarında geçen şu hadise bunun açık delilidir. Hz. Peygamber, ashaptan birini zekât toplamak için vazifelendirmişti. Bu kişi işini bitirip Allah Rasûlüne geldi ve şöyle dedi. “ Ey Allah'ın Rasûlü! Şu sizin zekât malınızdır, bu da bana hediye verilmiştir” Bunun üzerine Hz. Peygamber şu karşılığı verdi. “Sen babanın ve ananın evinde otursaydın da bu sana verilir miydi, verilmez miydi baksaydın ya!” dedi. Sonra namaza geçildi. Namazdan sonra Hz. Peygamber, konu ile alakalı bir konuşma yaparak şöyle buyurdu. “ Şu görevlinin hali nedir? Ben onu bir işe memur tayin ediyorum, sonra bana gelip hesap verirken şu sizindir, bu da bana hediye verildi, diyor. O, babasının ve anasının evinde otursaydı da ona hediye verilir miydi, verilmez miydi? Baksaydı ya! Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki herhangi biriniz devlet malından hainlik yapıp haksız bir şey alırsa, muhakkak kıyamet gününde o çaldığı malı boynu üzerinde taşıyarak getirilecektir.”⁵⁹ Hâkim ancak kendisini tayin eden makamdan ve kendisinden üst makamlardan, yakın akrabalarından ve hâkim olmadan evvel aralarında dostluk bulunup, kendine hediye vermeyi adet edinen kimselerden hediye alabilir.⁶⁰

3-Taraflardan hiç birinin davetine gitmez. Çünkü bu durum hâkim için töhmete sebep olabilir. Kendisi için özel olarak düzenlenmemiş, davası olmayan kişilerin düzenlediği genel

⁵⁵ Ali Haydar, 4: 672.

⁵⁶ Ali Haydar, c.4, s.674; Bilmen, c.8, s.219.

⁵⁷ Ali Haydar, 4, s.674; Bayındır, s.109-110.

⁵⁸ Kuduri, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Myhammed, *el-Muhtasar*, (İstanbul, 1966), 181; İbn Hümam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahit es-Sivasi, (Bulak, 1316) 5:467; *İbn Abidin*, 4: 311; Ali Haydar, 4: 676.

⁵⁹ Buhari, Hiye, 15.

⁶⁰ Kuduri, 181; Ali Haydar, 4: 678.

ziyafetlere katılabilir. Ayrıca, yakın akrabalarının davetlerine ve davası olmayan ve hakim olmazdan evvel daveti adet olan kimselerin davetine icabet edebilir.⁶¹

4-Yargılama esnasında taraflardan yalnız birisini evine kabul etmek, mahkeme salonunda veya başka bir yerde, taraflardan biri ile baş başa kalmak yahut ikisinden birine el, göz veya baş ile işaret etmek veya onlardan birisi ile gizli konuşmak yahut diğerinin bilmediği dil ile konuşmak veya birinin yüzüne gülmek veya yol göstermek gibi töhmet ve kötü zanna sebep olacak hareketlerde bulunmaktan kaçınmalıdır.⁶²

5- Hâkim, taraflar arasında adil davranmak zorundadır. Tarafların sosyal statüsü ne olursa olsun, mahkeme sırasında oturtmak, onlara bakışlarını yöneltmek ve hitap etmek gibi muhakeme ile ilgili bütün muamelelerde adalete ve eşitliğe uyması gerekir.⁶³

6- Hâkim, öfke, aşırı açlık ve susuzluk vs. gibi, sağlıklı düşünüp doğru karar vermesine engel olacak her türlü etkenden uzak olmalıdır.⁶⁴

E-Hâkimin bakamadığı davalar

İslam hukukunda hâkim, bazı davalara bakamamaktadır. Bunları iki grupta toplamak mümkündür.⁶⁵

1- Hâkim, bizzat kendisinin taraf olduğu ya da kendi lehinde şahitlikleri kabul edilmeyen şahısların lehlerine olacak davalara bakamaz. Zira bunda töhmet söz konusudur. Buna göre usul ve furuundan birisi veya eşi lehine hüküm veremez.

2- Hâkim, kendi düşmanları aleyhindeki davalara da bakamaz. Zira bu durum, hâkim hakkında tereddüt doğurur ve töhmete sebep olur.

SONUÇ

Modern anayasa hukukunda olduğu gibi, İslam Hukukunda da devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç organı vardır. Yargı sisteminin de bir takım unsurları bulunmaktadır. Bunlardan biri de hâkimdir. Ortaya çıkan anlaşmazlıkları ve davaları çözmek için yargılama ve karar vermek için ülü'l-emr tarafından görevlendirilen kişiye kadı ve hâkim denmektedir. Yargının meşruiyeti Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir. Akıl da yargının meşruiyetine delalet eder. Zira yargı insanların ihtiyaç duyduğu önemli bir merci ve gerek gördüğü bir kurumdur.

İslam Hukukunda yargı bağımsızlığı önemli bir yer tutmaktadır. Yargı bağımsızlığı, yargılama faaliyeti esnasında hâkimlerin, hiçbir kişi ve kurumun etkisi altında kalmadan,

⁶¹ Kuduri,181;Ali Haydar,.4: 683; Bilmen, 8: 220.

⁶² Ali Haydar, 4/683-4;Bilmen, 8: 220; Bayındır, 111.

⁶³ Ali Haydar, 4,685; Bayındır, 111.

⁶⁴ Aslan, 57.

⁶⁵ Ahmet Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı Kamu Hukuku (Anayasa- İdare-Ceza- Usul-Vergi-Devletler Umumi)* (İstanbul, 2011) 1: 833.

bağlı bulundukları hukuki kurallara ve vicdani kanaatlarına göre karar vermesi demektir. Hiçbir idareci hâkime müdahale edemez. Sultan halk adına hâkimi tayin eder. Ancak azlini gerektirecek bir sebep olmadan onu azledemez.

Yargı sisteminin en önemli unsuru hâkimlik olduğundan sorumluluğu büyük, tam olarak ifa edildiği takdirde mükâfatı da yüksektir. Bunun için bu makama getirilecek kişide, yerli yerinde karar verebilen, anlayışlı, doğru ve güvenilir, şahsiyet sahibi ve sağlam iradeli olmak ve tam bir temyiz kudretine sahip olmak gibi bir takım şartların bulunması gerekmektedir. Bu sebeple çocuğun, bunağın, kör, dilsiz ve tarafların yüksek sesle konuşmalarını işitemeyecek derecede sağır olanların hâkimlik yapması caiz değildir.

Hâkimin, makamın saygınlığını yok edecek fiil ve hareketlerden kaçınması, taraflardan hediye kabul etmemesi, taraflardan birinin davetine gitmemesi ve taraflardan birini evine davet etmek gibi tarafsızlığına şüphe düşürecek hareketlerden kaçınması lazımdır. Ayrıca hâkimin taraflar arasında adil davranması gerektiği gibi, sağlıklı düşünüp doğru karar vermesine engel olacak her türlü etkenden de uzak olması icap eder. Hâkim, usul ve fûruunda birisi ve eşi lehine hüküm veremediği gibi, kendi düşmanları aleyhindeki davalara da bakamaz.

Kaynakça

- Ahteri, Mustafa b. Şemseddin el-Karahisari el-Ehtari. *Ahteri Kebir*. İstanbul: 1322.
- Akgündüz, Ahmet. *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı Kamu Hukuku (Anayasa-İdare- Ceza-Usul-Vergi- Devletler Umumi*. İstanbul: 2011.
- Ali Haydar Efendi. *Dürrü'l- Hukkam Şerhu Mecelleti'l- Ahkam*. İstanbul: 1330.
- Arı, Abdüsselam. Hz. Ömer'in Ebu Musa el-Eş'ari'ye Gönderdiği Mektubun Yargılama Hukuku Açısından Analizi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*: 2003, sa. 2.
- Aslan, Nasi. *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*. Adana:2014.
- Atar, Fahreddin. *İslam Adliye Teşkilatı*. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: 1991.
- Fıkıh Usulü*. İstanbul: 1988.
- Kadı Md. DİA*.
- Kaza Md. DİA*.
- Bayındır, Abdülaziz. *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*. İstanbul: 2015.
- Berki, Ali Himmet. *İslam Şeriatında Kaza (hüküm ve Hâkimlik) Tarihi ve İfta Müessesesi*. Ankara: 1962.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: 1970.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Camiu's-Sahih*. İstanbul:1992.
- Damat, Şeyhzade Abdurrahman b. Şeyh Muhammed b. Süleyman. *Mecmeu'l-Enhur*. İstanbul:1308.
- Demirkol, Ferman. *Yargı Bağımsızlığı*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.1991.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es- Sicistani. *Sünen*.İstanbul: 1992.
- İbn Abidin, Muhammed Emin Ömer b. Abdülaziz. *Raddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*. Beytut: tsz.
- İbn Hümam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sivasi. *Şerhu Fethu'l-Kadir*. Bulak: 1316.
- Karaman, Hayreddin ve arkadaşları. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2010.
- Kasani, Alauddin Ebu Bekr b. Mes'ud. *Bedaiu's-Sanai' fi Tertibi's-Şerai'*. Beyrut: 1997.
- Kuduri, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed. *el-Muhtasar*.İstanbul: 1966.
- Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdüd. *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*. İstanbul: 1989.
- Mütercim Asım Efendi. *Kamus Tercümesi*. İstanbul: 1305.
- Nesefi, Abdullah b. Ahmed. *Kenzü'd-Dekaik*. Beyrut: 2010.
- Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsut* İstanbul: 1983.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa. *Sünen*, İstanbul: 1992.
- Zuhayli, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletühü*. Dimeşk: 1987.